



วัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วง : แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม และการเปลี่ยนแปลง ในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน

The rice culture of the Zhuang ethnic group: Patterns of social relations and changes in Yunnan Province, China

Bi Wenting¹ เทพพร มังธานี² และบุญรอด บุญเกิด³

Bi Wenting¹, Thepporn Mungthanee² and Boonrod Boongird³

สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา^{1,2,3}

Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University^{1,2,3}

Corresponding author, E-mail: 63810060@go.buu.ac.th¹, thepporn.mu@go.buu.ac.th², boonrod@go.buu.ac.th³

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องวัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วง: แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมในวัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วงในมณฑลยูนนาน และ 2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อวัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วงในมณฑลยูนนาน เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมและทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมเป็นกรอบการวิจัยหลัก เก็บข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 19 คน โดยสุ่มแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมในวัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วง ในมณฑลยูนนานสะท้อนการปรับโครงสร้างใหม่จากครอบครัวหลายรุ่นสู่ครัวเรือนแกนกลาง โดยผู้หญิงและเยาวชนมีบทบาทสำคัญมากขึ้น ขณะที่การปกครองชุมชนแสดงถึงการจัดการแบบพหุนิยมผ่านคณะกรรมการหมู่บ้าน สหกรณ์การเกษตร และผู้นำดั้งเดิม เครือข่ายการช่วยเหลือและการถ่ายทอดความรู้ยังคงดำรงอยู่ควบคู่กับกลไกใหม่ด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยี และ 2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อวัฒนธรรมข้าว ปรากฏผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจและการใช้เครื่องจักร การอพยพของคนหนุ่มสาว และวิถีชีวิตสมัยใหม่ ส่งผลให้รูปแบบการผลิตและความสัมพันธ์แรงงานเปลี่ยนแปลง พิธีกรรมปรับเปลี่ยนแต่ยังคงแก่นแท้ การสืบต่อวัฒนธรรมแม่เฒ่ามีความเสี่ยงขาดตอน แต่ก็เปิดโอกาสใหม่ผ่านการศึกษา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นโยบายรัฐ และสื่อดิจิทัล

คำสำคัญ: วัฒนธรรมข้าว, กลุ่มชาติพันธุ์จ้วง, แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม



ABSTRACT

The research on the rice culture of the Zhuang ethnic group, patterns of social relations, and changes in Yunnan Province, China, aims to study 1) the patterns of social relations in the rice culture of the Zhuang ethnic group in Yunnan Province, and 2) the social and cultural changes affecting the rice culture of the Zhuang ethnic group in Yunnan Province. This is qualitative research, using the concepts of social and cultural change and structural-functionalist theory as the main research framework. The target group consisted of 19 people, selected by quota and purposive sampling. Data was analyzed inductively, and research results were presented descriptively.

The research findings indicate that: 1) The patterns of social relationships in the rice culture of the Zhuang ethnic group in Yunnan Province reflect a restructuring from multi-generational families to nuclear households, with women and youth playing increasingly important roles. Community governance demonstrates a pluralistic management approach through village committees, agricultural cooperatives, and traditional leaders. Networks of assistance and knowledge transfer persist alongside new economic and technological mechanisms. And 2) Social and cultural changes impacting rice culture are evident through economic development and mechanization, the migration of young people, and modern lifestyles. Such development has led to shifts in production methods and labor relations. Rituals have adapted in form while retaining their essence. Although the transmission of culture faces risks of discontinuity, new opportunities arise through education, cultural tourism, government policies, and digital media.

Keywords: Rice Culture, Zhuang Ethnic Group, Patterns of Social Relations, Social and Cultural Change



บทนำ

แนวคิด “วัฒนธรรมข้าว” ยังไม่มีข้อสรุปชัดเจนในวงวิชาการ บางนักวิชาการเชื่อว่านักวิชาการชาวญี่ปุ่น วาตนาเบะ ทาดาโยชิ (Watanabe Tadayoshi) เป็นผู้อธิบายแนวคิดนี้อย่างเป็นทางการเป็นระบบครั้งแรกในช่วงทศวรรษ 1970-1980 ผ่านหนังสือ “วัฒนธรรมข้าว: การพัฒนาของวัฒนธรรมป้าจีน” หนังสือเล่มนี้อธิบายว่ามีปัจจัยทางวัฒนธรรมร่วมกันในพื้นที่ป่าซึ่งรูปพระจันทร์เสี้ยวตั้งแต่ตอนกลางคืน ลุ่มแม่น้ำแยงซีใต้หวัน จนถึงภาคตะวันตกเฉียงใต้ของญี่ปุ่น โดยมีวัฒนธรรมการทำนาเป็นองค์ประกอบหลัก ลักษณะเด่นได้แก่ การปลูกข้าว การหมักอาหาร การสร้างเครื่องดนตรี และสถาปัตยกรรมเรือนยกพื้น (Ueyama & Watanabe, 1985, pp. 45-72, pp. 118-133)

นักวิชาการไทยและจีนเห็นพ้องว่าวัฒนธรรมข้าวเป็นระบบวัฒนธรรมครอบคลุม ไม่ใช่เพียงเทคนิคการเกษตร นักวิชาการไทยเน้นบทบาท “รหัสทางวัฒนธรรม” ที่รวมพื้นฐานเศรษฐกิจ โครงสร้างสังคม ความเชื่อทางจิตวิญญาณ และจังหวะชีวิต มีอิทธิพลซึ่งต่อชาวพุทธและกลุ่มอื่น (ประคอง นิมนานเหมินท์ และคณะ, 2544, น. 45-68, น. 135-140) นักวิชาการจีนเน้นลักษณะเป็นระบบและภูมิภาค Liang (2006, p. 1) นิยามว่าเป็นระบบหลักที่มีอิทธิพลต่อการผลิตการเกษตร พฤติกรรมการกิน และพิธีกรรมทางศาสนา แนวคิด “วงกลมวัฒนธรรมข้าว” ของ Qin (1999, p. 45) เผยลักษณะร่วมระหว่างภาคใต้จีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในด้านภาษา ประเพณีการเกษตร และวัฒนธรรมกลองทองแดง วัฒนธรรมข้าวจึงเป็นระบบสมบูรณ์ครอบคลุมการผลิตวัตถุ องค์การสังคม และความเชื่อทางจิตวิญญาณ มีความสามารถบูรณาการข้ามภูมิภาคและอิทธิพลทางประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมลึกซึ้ง

ชาวจ้วงและชาวไทยต่างสังกัดกลุ่มชาติพันธุ์ไท (ตระกูลภาษาไท-ก่าไต) ซึ่งมีรากฐานภาษาและวัฒนธรรมร่วมกัน เทคนิคการทำนาแบบดั้งเดิมของทั้งสองกลุ่มมีความคล้ายคลึงกัน โดยการปลูกข้าวเป็นทั้งรากฐานเศรษฐกิจและแก่นวัฒนธรรม เทคนิคและประสบการณ์ได้แพร่หลายระหว่างทั้งสองกลุ่มอย่างกว้างขวาง (เมฆม สอดส่องกฤษ, 2556, น. 141-145) เขตปกครองตนเองชนชาติจ้วงและม้งเหวินซาน มณฑลยูนนาน ตั้งอยู่ทางใต้ของที่ราบสูงยูนนาน-ก๊วยโจว สภาพอากาศชื้นและทรัพยากรน้ำอันดีในหุบเขาอุดมสมบูรณ์เป็นปัจจัยธรรมชาติที่เอื้อต่อการทำนา Liang (2006, p. 2) กล่าวว่า “บรรพบุรุษชาวจ้วงปลูกข้าวในเหวินซานมาหนึ่งหมื่นปีนับตั้งแต่ย้ายจากหลิงหนาน” สะท้อนวัฒนธรรมการทำนายนานของภูมิภาค การปลูกข้าวไม่เพียงเป็นวิถีชีวิตหลักของชาวจ้วง แต่ยังรวมเข้ากับโครงสร้างสังคม ระบบความเชื่อ และประเพณีอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะ “พิธีกรรมบูชาขวัญข้าว” ที่ผูกโยงระบบความเชื่อเข้ากับกลไกความสามัคคีในชุมชนแนบแน่น ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่สร้างความแตกต่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมการเกษตรของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นหรือม้งในพื้นที่ข้างเคียง

วัฒนธรรมข้าวของชาวจ้วงในมณฑลยูนนานแสดงให้เห็นถึงระบบความเชื่อที่ค่อนข้างสมบูรณ์ โดยมี “นา” เป็นแกนหลัก ก่อให้เกิดโครงสร้างความเชื่อที่หลากหลาย รวมถึงการบูชาเทพเจ้าแห่งข้าว การบูชาบรรพบุรุษ และการบูชาธรรมชาติ (Xu, 2007, p. 29) หมู่บ้านชาวจ้วงส่วนใหญ่ยังคงรักษาพิธีกรรมดั้งเดิม เช่น การบูชาเทพธิดาแห่งข้าว และเทศกาลวิญญาณวู้ (Long, 2009, p. 20) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดจักรวาลที่เชื่อว่าทุกสิ่งมีชีวิต กิจกรรมความเชื่อเหล่านี้เชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับวงจรการผลิตข้าว ก่อให้เกิดระบบเทศกาลที่สมบูรณ์ ซึ่งเป็นรากฐานทางจิตวิญญาณสำหรับสังคมการทำนา (Li, 2014, p. 42) ในการศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมข้าว นักวิชาการมักใช้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และวิเคราะห์จากมุมมองของโครงสร้างหน้าที่นิยม ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมสามารถสืบย้อนไปถึง สเปนเซอร์ (Spencer, 1876) และไทเลอร์ (Tylor, 1871) และได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมโดยนักวิชาการ เช่น อ็อกเบิร์น (Ogburn, 1922) เรดฟิลด์ (Redfield, 1947) และโรเจอร์ส (Rogers, 1962) ส่วนโครงสร้างหน้าที่นิยมมีต้นกำเนิดจาก เดอร์ไคม์ (Durkheim, 1893) ได้รับการจัดระบบโดย พาร์สันส์ (Parsons, 1951) และเมอร์ตัน (Merton, 1938) ได้ปรับปรุงกรอบทฤษฎีให้สมบูรณ์ ในการศึกษาวัฒนธรรมสังคมการปลูกข้าวของชาวจ้วง Liang (2006, p. 4) ให้ความสนใจกับการบูรณาการของวัฒนธรรมข้าวและศาสนาต่อโครงสร้างสังคม Qu (2020, p. 6) ระบุถึงการสืบทอดของยีนวัฒนธรรมข้าวจากตำนานและพิธีกรรม Wang (2013, p. 115) วิเคราะห์กลไกการปรับตัวของเทศกาลและสถาบันในสังคมการปลูกข้าว ส่วน Huang (2018, p. 125) เปิดเผยมุมมองการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าวจากการขอพรเพื่อการผลิตไปสู่การแสดงออกทางวัฒนธรรม และจากความศักดิ์สิทธิ์ไปสู่ความเป็นโลกีย์



แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมในวัฒนธรรมข้าวของชาวจ้วง มีลักษณะยึดโยงกับพื้นที่ทำกินและระบบเครือญาติ ดังที่ Yuan (2020, p. 5) ได้อธิบายว่า “นา” (ทุ่งนา) เป็นศูนย์กลางของการตั้งถิ่นฐานและการจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งสะท้อนสาระสำคัญของวิถีชีวิตที่พึ่งพาการทำนา โครงสร้างสังคมถูกเชื่อมโยงด้วยสัญลักษณ์ทางธรรมชาติ เช่น Liu (2020, p. 28) ที่ชี้ให้เห็นว่าต้นไทรทำหน้าที่เป็นตัวแทนของบรรพบุรุษและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน สะท้อนรูปแบบสังคมที่มี “การแยกและรวม” ของกลุ่มตระกูลเพื่อความอยู่รอด ความสัมพันธ์ภายในชุมชนถูกกระชับผ่านพิธีกรรมร่วมกัน ดังเช่น Huang & Teng (2021, p. 11) ที่พบว่าการบูชาจิตวิญญาณของข้าวและสัตว์สัญลักษณ์ ทำหน้าที่สร้างอัตลักษณ์ร่วมและรักษาความสามัคคีภายในกลุ่มผ่านสุนทรียศาสตร์เชิงต้นแบบ นอกจากนี้ ยังมีการขยายเครือข่ายทางสังคมผ่านการรับรู้ทางวัฒนธรรมร่วมกันในกลุ่มชาติพันธุ์จ้วงและไทวกว๋นวัฒนธรรมข้าว ซึ่ง Qu (2020, p. 7) ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบตำนานการเกษตรและพบว่า มีรากฐานความเชื่อที่คล้ายคลึงกันเป็นจุดร่วมทางจิตวิญญาณ ในบริบทสมัยใหม่ Liu (2020, p. 30) ยังระบุอีกว่าพื้นที่ทางวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น พื้นที่ต้นไทร ได้ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับการเรียนรู้และกิจกรรมทางสังคมรูปแบบใหม่ เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปัจจุบันการวิจัยวัฒนธรรมข้าวของชาวจ้วงในมณฑลยูนนานมีแนวโน้มเน้นเนื้อหาทางวัฒนธรรมแบบคงที่ โดยมีการศึกษาค่อนข้างลึกซึ้งในด้านต้นกำเนิดทางประวัติศาสตร์และการบรรยายพิธีกรรม เช่น Qu (2020, p. 9) ที่ทำการวิเคราะห์ประเภทตำนานการเกษตรของชาวจ้วงและชาวไทยใหญ่เพื่อหาความเชื่อมโยงในวงวัฒนธรรมข้าว และ Yuan (2020, p. 5) ที่จัดระเบียบรูปแบบการแสดงออกทางวัฒนธรรมข้าวของชาวจ้วงโดยเน้นที่รากฐานทางประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมโอว้อ หรือ Liu (2020, p. 31) ที่ศึกษาคุณค่าร่วมสมัยของการบูชาต้นไทรในฐานะสัญลักษณ์ทางจริยธรรม แต่ยังไม่ให้ความสนใจไม่เพียงพอต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมแบบพลวัตและการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมข้าวของชาวจ้วงในมณฑลยูนนานภายใต้บริบทเศรษฐกิจสมัยใหม่

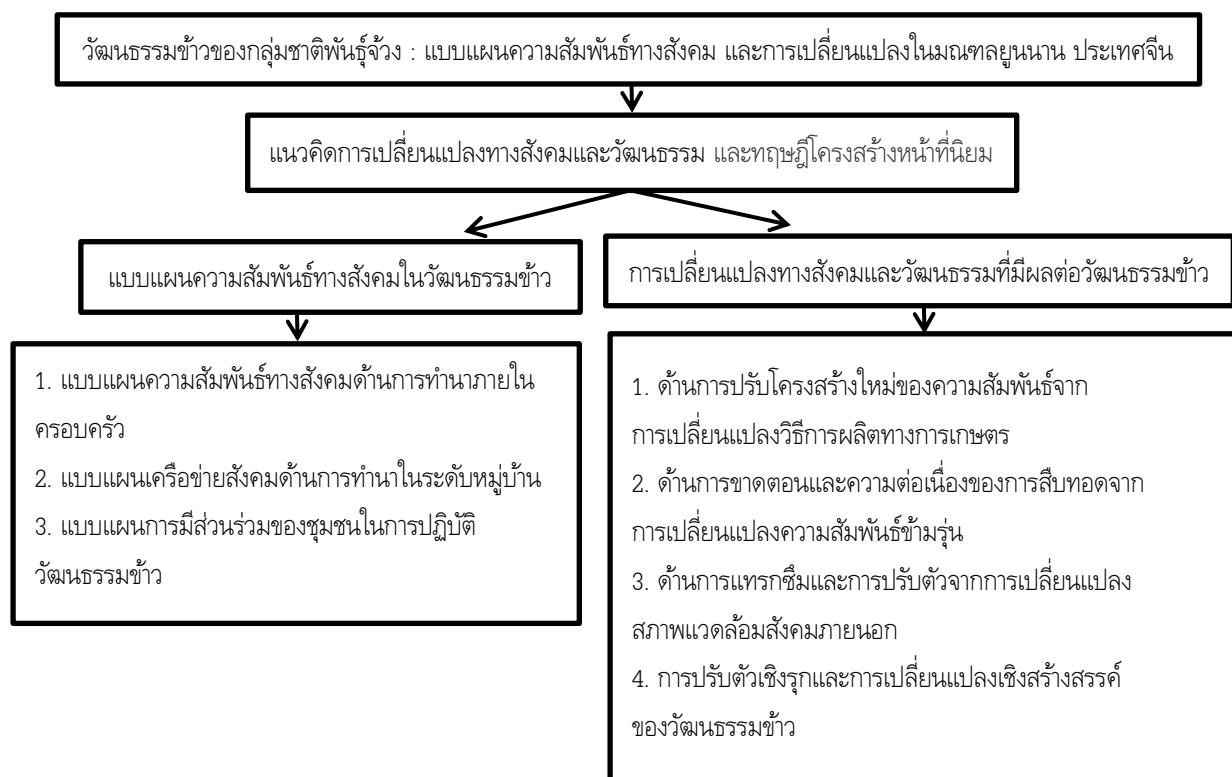
งานวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมชาวจ้วงได้เปลี่ยนมามุ่งเน้นประเด็นใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมร่วมสมัยมากขึ้น โดย Qu (2020, p. 9) ได้ทำการเปรียบเทียบ เทพนิยายและคติความเชื่อในการปลูกข้าวในกลุ่มชาติพันธุ์จ้วงและไตภายใต้วัฒนธรรมข้าว ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทางตอนใต้ของยูนนาน ขณะที่นักวิจัยอย่าง Hu (2021, p. 70) ได้ให้ความสนใจกับการส่งเสริมและการฟื้นฟูวัฒนธรรมจ้วงให้สอดคล้องกับยุคสื่อบูรณาการ เพื่อเป็นกลไกในการพัฒนาชุมชนชนบท อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความก้าวหน้า การวิจัยวัฒนธรรมข้าวของชาวจ้วงในมณฑลยูนนาน ยังไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการวิเคราะห์ แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม ที่สะท้อนจากวัฒนธรรมข้าวอย่างลึกซึ้ง นักวิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าว ของชาวจ้วงในมณฑลยูนนาน โดยจะวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมและผลกระทบต่อวัฒนธรรมข้าวในกระบวนการความทันสมัย เพื่อเป็นพื้นฐานทางแนวคิดในการทำความเข้าใจพลวัตของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวในสังคมร่วมสมัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมในวัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วงในมณฑลยูนนาน
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อวัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วงในมณฑลยูนนาน

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยไว้ดังนี้



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาเอกสารและภาคสนามโดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และการสนทนากลุ่มย่อย จนกว่าจะได้ข้อมูลที่อิ่มตัว

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่เป็นชาวจ้วงอาศัยอยู่ในเขตปกครองตนเองชนชาติจ้วง และม้งเหวินซาน มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน รวมจำนวนทั้งสิ้น 19 คน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เพื่อคัดเลือกผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรมข้าว แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐบาล จำนวน 3 คน คัดเลือกเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับนโยบาย การบริหารจัดการ และการสนับสนุนจากภาครัฐ 2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมจากองค์กรทางสังคม จำนวน 3 คน คัดเลือกเพื่อให้ข้อมูลเชิงลึกทางวิชาการ บริบททางประวัติศาสตร์ และโครงสร้างสังคม 3) กลุ่มเกษตรกรชาวจ้วง จำนวน 10 คน ซึ่งกำหนดให้เป็นสัดส่วนมากที่สุด คัดเลือกเนื่องจากเป็นผู้ปฏิบัติจริงที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับกระบวนการผลิตและพิธีกรรม จึงสามารถสะท้อนภูมิปัญญาดั้งเดิมได้ดีที่สุด และ 4) กลุ่มเยาวชนที่สืบทอดวัฒนธรรม จำนวน 3 คน คัดเลือกเพื่อสะท้อนมุมมองด้านการสืบทอด การปรับตัว และความต่อเนื่องของวัฒนธรรมในบริบทสังคมปัจจุบัน



เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสังเกต และแบบบันทึกการสนทนากลุ่มย่อย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลปฐมภูมิที่ครบถ้วนและรอบด้าน ในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า 4 ประเภท ได้แก่ การตรวจสอบด้านข้อมูล โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลายกลุ่ม หลายช่วงเวลา และหลายสถานที่ การตรวจสอบด้านวิธีการวิจัย โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลายวิธี ทั้งการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม การตรวจสอบด้านผู้วิจัย โดยมีผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญหลายท่านร่วมตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล และการตรวจสอบด้านทฤษฎี โดยใช้กรอบทฤษฎีหลายทฤษฎีในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ผ่านการอบรมและได้รับใบรับรองหลักสูตร จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 10 สิงหาคม 2563) ดังนั้น กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปตามมาตรฐานทางวิชาการและ คำนึงถึงความสมัครใจ การรักษาความลับ และความปลอดภัยของผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลจากเอกสาร มุ่งเน้นการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมข้าวและแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วงในมณฑลยูนนาน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว โดยจะศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ บทความวิจัย และแหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง

การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม ในเขตปกครองตนเองชนชาติจ้วงและม้งเหวินชาน มณฑลยูนนาน ประเทศจีน ตั้งแต่เดือนเมษายน ค.ศ. 2023 ถึงกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2024 รวม 10 เดือน ครอบคลุมวงจรการเจริญเติบโตของข้าว กลุ่มเป้าหมาย 19 คน โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง และตามโควตา ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่รัฐบาล 3 คน ผู้เชี่ยวชาญวัฒนธรรม 3 คน เกษตรกรชาวจ้วง 10 คน และเยาวชนผู้สืบทอดวัฒนธรรม 3 คน วิธีการเก็บข้อมูลประกอบด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และการสนทนากลุ่มย่อย ดำเนินการจนข้อมูลถึงจุดอิ่มตัว

การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล

ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย โดยนำข้อมูลที่ได้ออกจากการเก็บรวบรวมมาตรวจสอบความถูกต้องและจัดหมวดหมู่เนื้อหาตามประเด็นที่ศึกษา จากนั้นทำการสังเคราะห์ความเชื่อมโยงของข้อมูลเพื่อสร้างข้อสรุป และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ เพื่ออธิบายรายละเอียดของปรากฏการณ์ให้ชัดเจน

ผลการวิจัย

1. แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมในวัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วงในมณฑลยูนนาน

1.1 แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการทำนาภายในครอบครัว

แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นในการแบ่งงานเกษตรกรรมของครอบครัวสะท้อนลักษณะองค์การแบบลำดับชั้นของการแบ่งงานทำนาในครอบครัวชาวจ้วง โดยมีระบบสายเลือดทำหน้าที่ เป็นสายใยยึดโยงสมาชิก และใช้การสืบทอดระหว่างรุ่นเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนการสังเกตการณ์ภาคสนามแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุด้วยประสบการณ์อันยาวนานรับผิดชอบการสืบทอดความรู้ผ่านการสาธิตและการสอนแบบปากต่อปาก กลุ่มวัยกลางคนเป็นหลักในการทำงานนา ทั้งรับคำแนะนำจากผู้ใหญ่และรับผิดชอบงานในไร่นาและการตัดสินใจทางการเกษตร คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่จะสังเกตและเรียนรู้ ช่วยเหลืองานในช่วงเก็บเกี่ยวและเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน (Li, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2566)

แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างเพศและอายุในอำนาจการตัดสินใจด้านการทำนาแสดงให้เห็นโครงสร้างอำนาจที่ซับซ้อนในการแบ่งปันอำนาจของครอบครัวชาวจ้วง โดยมีการจัดอันดับตามอายุเป็นหลักและบทบาททางเพศเป็นส่วนเสริม การตัดสินใจสำคัญด้านการ



ทำนา เช่น การใช้ที่ดิน การเลือกพืชผล ผู้ชายสูงอายุมักจะมีอำนาจในการตัดสินใจครั้งสุดท้าย สะท้อนความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างประสบการณ์และอำนาจ คู่สามีภรรยาวัยกลางคนมีบทบาทมากขึ้นในการตัดสินใจ โดยเฉพาะในการจัดการการผลิตประจำวัน สะท้อนแนวโน้มประชาธิปไตยในโครงสร้างอำนาจของครอบครัว (Yang, สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2566) ผู้หญิงมีอำนาจในการตัดสินใจที่สำคัญในด้านการเพาะกล้าและการจัดการแปลงนาอย่างละเอียด คนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมอย่างจำกัด ส่วนใหญ่เป็นบทบาทให้คำแนะนำและปรึกษา ความเห็นในด้านการใช้เทคโนโลยีใหม่และข้อมูลตลาดได้รับการเคารพ (Lu, สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2566)

แบบแผนความสัมพันธ์การสืบทอดความรู้ด้านการทำนาในครอบครัวหลายรุ่นนี้ สร้างระบบการสืบทอดที่อาศัยความผูกพันทางสายเลือดและการเรียนการสอนแบบลงมือปฏิบัติจริงเป็นหลัก การสืบทอดในครอบครัวหลายรุ่นดำเนินไปในหลายระดับ โดยเด็ก ๆ จะสัมผัสกิจกรรมการทำนาในชีวิตประจำวันตั้งแต่วัยเยาว์ ผ่านการสังเกตการทำงานของผู้ใหญ่และเรียนรู้ทักษะพื้นฐาน ขณะปฏิบัติงาน ผู้สูงอายุจะถ่ายทอดเทคนิคหลักและประสบการณ์แบบปากต่อปาก ซึ่งทำให้การเรียนรู้มีลักษณะเฉพาะสถานการณ์และเป็นรายบุคคล การพัฒนาทักษะของคนรุ่นใหม่จึงเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป แบ่งเป็นระยะเด็กเล็กสังเกตและติดตาม ระยะวัยรุ่นช่วยเหลืองานที่ไม่ซับซ้อน และระยะหนุ่มสาวปฏิบัติงานได้อย่างอิสระ นอกจากนี้ พิธีกรรมดั้งเดิมด้านการทำน่ายังทำหน้าที่เป็นกลไกเสริมสร้างทางวัฒนธรรม ทำให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ขั้นตอนพิธีกรรม และรับเอาค่านิยมและแก่นแท้ทางจิตวิญญาณของวัฒนธรรมข้าว (Nong, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2566)

แบบแผนความสัมพันธ์การเข้าร่วมเกษตรกรรมของคนหนุ่มสาวที่มีลักษณะถูกผลักไปอยู่ชายขอบ สะท้อนแนวโน้มการมีส่วนร่วมเชิงชายขอบของคนหนุ่มสาวในครอบครัวชาวจ้างร่วมสมัยอย่างเด่นชัด การเข้าร่วมเกษตรกรรมของคนหนุ่มสาวมีลักษณะชายขอบหลายด้าน ในด้านเวลา ส่วนใหญ่จะกลับบ้านมาช่วยในช่วงเก็บเกี่ยว แต่แทบไม่เข้าร่วมในช่วงปกติ ทำให้ยากต่อการสั่งสมทักษะและสร้างความรู้สึกร่วมกับวัฒนธรรมการทำนา ในด้านระดับการเข้าร่วม พวกเขาทำงานง่าย ๆ ใช้แรงงานเป็นหลัก แทบไม่ได้มีส่วนร่วมในเทคนิคซับซ้อนหรือการตัดสินใจ จึงขาดการเรียนรู้เชิงลึกและประสบการณ์ทางวัฒนธรรม ในด้านทัศนคติ คนหนุ่มสาวมักมีแรงจูงใจเชิงประโยชน์นิยม เข้าร่วมเพราะภาระหน้าที่ในครอบครัวหรือผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ มากกว่าความสนใจหรือความรักในเทคนิคเกษตรและประเพณีท้องถิ่น ระดับของความเป็นชายขอบแตกต่างกันตามอายุและประสบการณ์ โดยยิ่งได้รับการศึกษาสูงและทำงานนอกบ้านนาน ความเป็นชายขอบยิ่งชัดเจน (Wu, สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2566; Mo, สัมภาษณ์, 2 เมษายน 2566)

1.2 แบบแผนเครือข่ายสังคมด้านการทำนาในระดับหมู่บ้าน

แบบแผนความสัมพันธ์อำนาจในการจัดการทำนาของหมู่บ้านสะท้อนโครงสร้างอำนาจคู่ที่ผสมผสานระหว่างดั้งเดิมกับสมัยใหม่ คณะกรรมการหมู่บ้านอยู่ในตำแหน่งหลักด้านการจัดการ รับผิดชอบการสื่อสารนโยบายและการจัดสรรทรัพยากร (Zhang, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2566) อำนาจมาจากตำแหน่งบริหารและการตีความนโยบาย มีบทบาทสำคัญต่อการโอนย้ายที่ดิน ผู้นำสหกรณ์การเกษตรมีอำนาจเชิงเทคนิคจากความรู้เฉพาะและทักษะการจัดการจัดองค์กร สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีและข้อมูลตลาด มีบทบาทสำคัญในการนำเทคนิคใหม่และเชื่อมโยงตลาด เกษตรกรผู้สูงอายุบางคนยังคงรักษาอำนาจดั้งเดิมผ่านประสบการณ์ยาวนาน ความเห็นของพวกเขาเกี่ยวกับช่วงเวลาการเพาะปลูกยังคงมีอิทธิพลต่อชุมชน อำนาจต่าง ๆ มีทั้งการร่วมมือและความขัดแย้ง โดยอำนาจบริหารและเทคนิคมักเสริมกัน ขณะที่อำนาจดั้งเดิมกับสมัยใหม่บางครั้งแตกต่างกันในมุมมอง (Huang, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2566)

แบบแผนความสัมพันธ์องค์กรสังคมของสหกรณ์การเกษตรก่อรูปเป็นรูปแบบใหม่ที่ขับเคลื่อนด้วยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและยึดบริการทางเทคนิคเป็นแกนหลัก ภายในสหกรณ์ได้สร้างกลไกความสัมพันธ์หลายระดับ ในด้านความสัมพันธ์สมาชิก สหกรณ์ใช้การจัดซื้อรวมเพื่อสร้างผลประโยชน์ร่วมกัน เสริมความไว้วางใจและความร่วมมือ ในด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยี สหกรณ์ทำหน้าที่เป็นแพลตฟอร์มหลักในการส่งต่อเทคนิคการทำนา เพิ่มประสิทธิภาพและความครอบคลุมของการส่งเสริมเทคโนโลยี ในด้านการจัดการความเสี่ยง สหกรณ์อาศัยกลไกแบ่งปันความเสี่ยงแบบรวมหมู่เพื่อลดความเสี่ยงในการผลิตของเกษตรกรรายบุคคล ในด้านบทบาททางสังคม สหกรณ์มอบแพลตฟอร์ม

ในการสะสมและแปลงทุนทางสังคม เกษตรกรนอกจากได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแล้ว ยังสามารถสร้างเครือข่ายสังคมที่กว้างขวางขึ้น (Luo, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2566)

แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมดั้งเดิมของการช่วยเหลือและความร่วมมือของชาวบ้านแสดงให้เห็นประเพณีการช่วยเหลือที่ลึกซึ้ง โดยสร้างเครือข่ายการช่วยเหลือหลายระดับที่อาศัยความสัมพันธ์ทางสายเลือดและความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ เป็นตัวเชื่อมประสานความสัมพันธ์ดังกล่าวครอบคลุมหลายด้านของการผลิตการทำนา ในด้านแรงงาน ชาวบ้านสร้างเครือข่ายช่วยเหลือที่มั่นคง โดยเฉพาะช่วงเก็บเกี่ยวที่มีการแลกเปลี่ยนแรงงานตามหลักการตอบแทนซึ่งกันและกัน (Li, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2566) ในด้านทรัพยากร มีการแบ่งปันเครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตรเพื่อลดต้นทุน เครื่องจักรราคาแพงมักซื้อร่วมกันหรือผลัดกันใช้ ในด้านความรู้ ชาวบ้านแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำนาเป็นประจำ เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ไม่เป็นทางการที่ธรรมชาติและใช้งานได้จริง (Zhao, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2566) ในด้านการประกันสังคม หมู่บ้านมีกลไกช่วยเหลือผู้ที่ประสบความยากลำบากบนพื้นฐานศีลธรรมดั้งเดิม (Zhu, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2566)

แบบแผนความสัมพันธ์การถ่ายทอดทางสังคมของการส่งเสริมเทคโนโลยีการเกษตรสร้างเครือข่ายหลายช่องทางและหลายระดับ แสดงการผสมผสานระหว่างการส่งเสริมอย่างเป็นทางการกับการถ่ายทอดแบบไม่เป็นทางการ หน่วยงานเทคโนโลยีการเกษตรของรัฐบาลจัดการฝึกอบรมเพื่อสร้างระบบส่งเสริมอย่างเป็นทางการ ถ่ายทอดผ่านผู้นำหมู่บ้านไปยังเกษตรกร สหกรณ์การเกษตรทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมรัฐบาลกับเกษตรกร โดยใช้การสาธิตการปลูกเป็นกลไกหลัก เกษตรกรระหว่างกันสร้างเครือข่ายถ่ายทอดไม่เป็นทางการตามสายสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งมักมีพลังโน้มน้าวใจและความเป็นจริงสูงกว่า เพราะเกษตรกรเชื่อถือประสบการณ์ของเพื่อนบ้านมากกว่า เกษตรกรต้นแบบด้านเทคโนโลยีจึงมีบทบาทสำคัญ สามารถขับเคลื่อนการยกระดับเทคโนโลยีของทั้งหมู่บ้าน การถ่ายทอดระหว่างเกษตรกรมีความสำคัญยิ่ง เมื่อเพื่อนบ้านทดลองเทคโนโลยีใหม่แล้วได้ผลดี คนอื่นก็พร้อมจะทำตาม (Wang, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2566)

1.3 แบบแผนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิบัติวัฒนธรรมข้าว

แบบแผนความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมทางสังคมตามระดับชั้นของพิธีกรรมการทำนาสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์หลายระดับ โดยมีความเชื่อดั้งเดิมเป็นแกนหลัก การมีส่วนร่วมแสดงลักษณะการแบ่งชั้นชัดเจน ผู้ดำเนินพิธีกรรมอยู่ในตำแหน่งอำนาจหลัก ควบคุมขั้นตอนและตีความวัฒนธรรม อำนาจมาจากการยอมรับตามประเพณีและการบ่มเพาะส่วนบุคคล ต้องอาศัยความรู้วัฒนธรรมดั้งเดิมและประสบการณ์ยาวนาน ชาวบ้านบางส่วนเข้าร่วมอย่างแข็งขัน รับผิดชอบการเตรียมงานและสร้างบรรยากาศพิธีกรรม สะท้อนแรงขับเคลื่อนในการสืบทอดวัฒนธรรม ชาวบ้านส่วนใหญ่แม้เพียงสังเกตและเรียนรู้ แต่มีความหมายสำคัญต่อการสืบสานวัฒนธรรมและความเป็นเอกภาพของสังคม คนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมเชิงชายขอบ ระดับการมีส่วนร่วมและการรับรู้เอกลักษณ์ต่ำ ส่วนใหญ่เป็นเพียงการแสดงเคารพต่อผู้ใหญ่ (Liu, สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2566)

แบบแผนความสัมพันธ์การสืบทอดต้นแบบของวัฒนธรรมข้าวอาศัยความสัมพันธ์ต้นแบบเป็นแกนกลางในการสร้างเครือข่ายถ่ายทอดในแนวตั้ง โดยมีลักษณะการสืบทอดแบบ “อาจารย์-ลูกศิษย์” ในการสืบทอดเทคนิคการทำนา เกษตรกรผู้สูงอายุกับคนหนุ่มสาวสร้างความสัมพันธ์อาจารย์-ลูกศิษย์ที่มั่นคง ถ่ายทอดทั้งทักษะ วัฒนธรรม และความผูกพันทางอารมณ์ (Nong, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2566) การสืบทอดพิธีกรรมการทำนามีความเข้มงวดมากขึ้น ผู้สืบทอดต้องผ่านการเรียนรู้และทดสอบระยะยาวก่อนจะได้รับสิทธิ์ดำเนินพิธี โดยเน้นการเข้าใจแก่นแท้ทางจิตวิญญาณ การสืบทอดแบบต้นแบบมีความเลือกสรร อาจารย์จะตัดสินใจความลึกและขอบเขตการถ่ายทอดตามคุณธรรมความสามารถ และทัศนคติของลูกศิษย์ แม้ช่วยรักษาคุณภาพ แต่อาจทำให้ความรู้บางส่วนสูญหาย ความสัมพันธ์อาจารย์-ลูกศิษย์ไม่เพียงเป็นพาหนะในการถ่ายทอดความรู้ แต่ยังเป็นสายใยทางอารมณ์ที่ลึกซึ้งดุจพ่อ-ลูก เสริมสร้างความมั่นคงและความต่อเนื่องของการสืบทอด (Liu, สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2566)

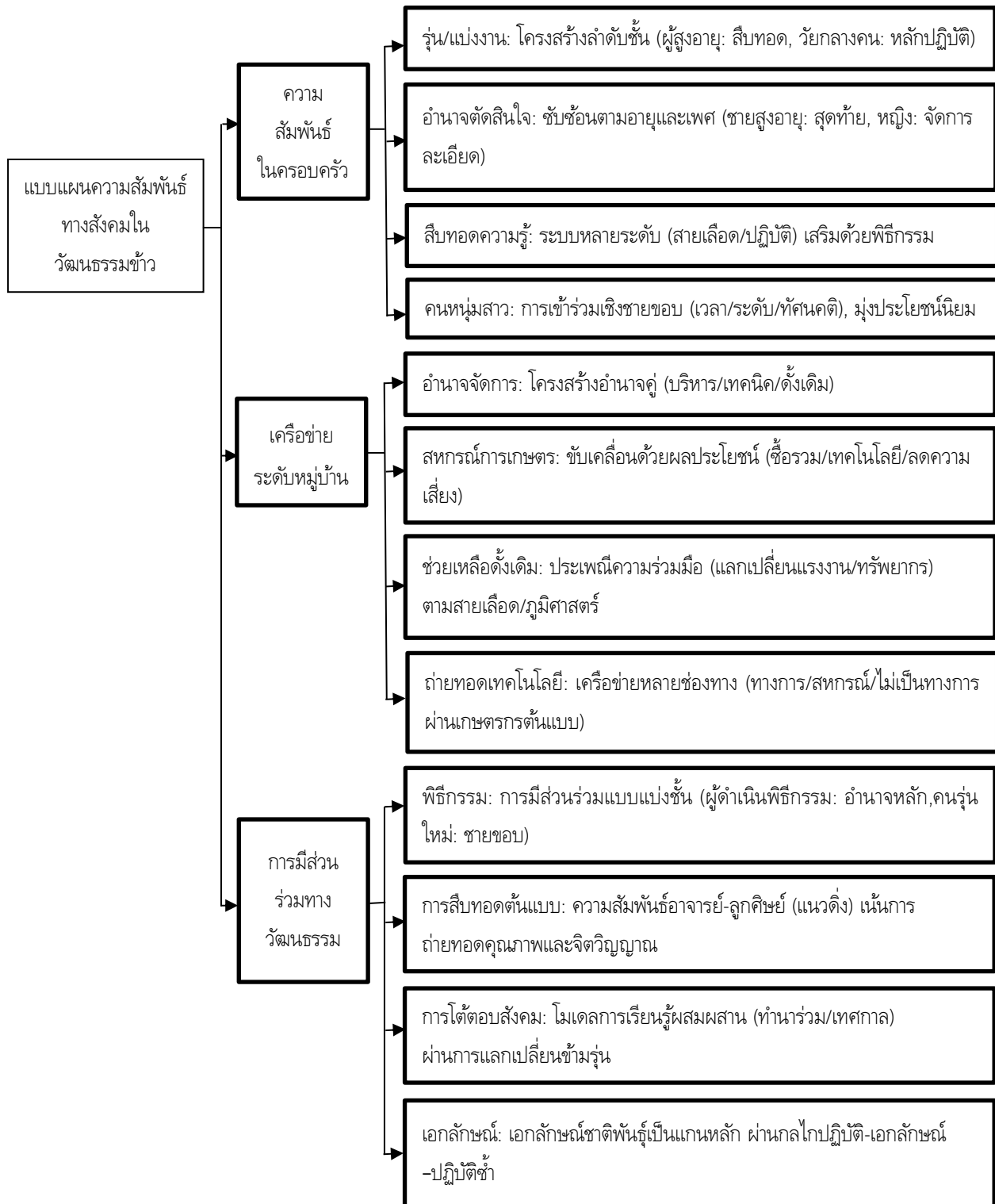
แบบแผนความสัมพันธ์การโต้ตอบทางสังคมของการเรียนรู้วัฒนธรรมข้าวสร้างเครือข่ายการโต้ตอบที่หลากหลาย เป็นโมเดลการเรียนรู้แบบผสมผสานที่รวมการเรียนรู้อย่างเป็นทางการและการแลกเปลี่ยนแบบไม่เป็นทางการ การทำนาร่วมกันเป็นแพลตฟอร์มสำคัญ



ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างเป็นรูปธรรม กิจกรรมเทศกาลดั้งเดิมเป็นพื้นที่การแสดงและสังเกตที่ส่งเสริมการถ่ายทอดวัฒนธรรมอย่างสนุกสนานและมีส่วนร่วมกว้างขวาง ความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันเป็นช่องทางสำคัญของการเรียนรู้ เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น การพูดคุยทั่วไป การแลกเปลี่ยนข้ามรุ่นเป็นไปสองทิศทาง คนหนุ่มสาวรับความรู้ดั้งเดิม ขณะที่ผู้สูงอายุรับแนวคิดใหม่ เกื้อหนุนการนวัตกรรมทางวัฒนธรรม (Zhou, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2566)

แบบแผนความสัมพันธ์การเป็นสมาชิกกลุ่มของการรู้สึกเป็นเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมข้าวสร้างความสัมพันธ์หลายระดับ โดยมีเอกลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นแกนหลักและความรู้สึกทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นฐาน วัฒนธรรมข้าวเป็นสัญลักษณ์สำคัญของชาวจังหวัดและเป็นแกนกลางของการตระหนักรู้ในเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ การเข้าร่วมการปฏิบัติวัฒนธรรมข้าวเป็นวิธีสำคัญในการแสดงออกและเสริมสร้างเอกลักษณ์ ขณะเดียวกันก็เชื่อมโยงกับความรู้สึกทางภูมิศาสตร์ ผ่านหมู่บ้านและอำเภอที่เป็นหน่วยสร้างเครือข่าย ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น กลุ่มรุ่นต่าง ๆ แสดงออกต่างกัน ผู้สูงอายุเน้นการปฏิบัติ คนวัยกลางคนมุ่งสืบทอด คนหนุ่มสาวเลือกอย่างมีเหตุผล การปฏิบัติซ้ำเสริมสร้างการรู้สึกเป็นเอกลักษณ์ เกิดกลไกหมุนเวียน “ปฏิบัติ-เอกลักษณ์-ปฏิบัติซ้ำ” ผู้ที่มีส่วนร่วมมากยิ่งรู้สึกเป็นเอกลักษณ์ชัดเจน (Nong, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2566)

ผลการวิจัยแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมในวัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วงในมณฑลยูนนาน สามารถเขียนเป็นภาพได้ดังนี้



ภาพที่ 2 ผลการวิจัยแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมในวัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วงในมณฑลยูนนาน



2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อวัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วงในเมณฑลยูนนาน

2.1 ด้านการปรับโครงสร้างใหม่ของความสัมพันธ์จากการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตทางการเกษตร

กระบวนการทำให้เป็นกลไกส่งผลต่อการสลายและสร้างใหม่ของความสัมพันธ์แรงงานข้าวดั้งเดิม โดยเปลี่ยนจากแรงงานคนเป็นหลักไปสู่การผสมผสานคนและเครื่องจักร มีการปรับโครงสร้างแรงงาน ในครอบครัว การแบ่งงานแบบเดิมเปลี่ยนไป หลายขั้นตอนถูกแทนด้วยเครื่องจักร ความต้องการแรงงานลดลง โดยเฉพาะการไถและเก็บเกี่ยว ทำให้ขอบเขตการแบ่งงานตามเพศและอายุไม่ชัดเจน (Cheng, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2566) ในระดับหมู่บ้าน ความร่วมมือแรงงานเปลี่ยนจากการช่วยเหลือแรงงานเป็นการแบ่งปันอุปกรณ์และเทคนิค จุดสำคัญของความร่วมมือเปลี่ยนจาก “แลกงาน” เป็น “แลกเครื่องจักร” ส่วนการสืบทอดฝีมือ ฝีมือข้าวดั้งเดิมบางส่วนถูกแทนที่ แรงจูงใจคนหนุ่มสาวลดลงและใช้การสืบทอดมีสัญญาณขาดตอน (Chen, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2566)

ความหลากหลายโครงสร้างรายได้ส่งผลต่อการยอมรับค่านิยมวัฒนธรรมข้าว ทำให้ระบบค่านิยมดั้งเดิมเปลี่ยนแปลง การปลูกข้าวจากฐานหลักการดำรงชีวิตกลายเป็นเพียงแหล่งรายได้หนึ่ง ด้านเศรษฐกิจ สถานะการปลูกข้าวในครอบครัวลดลง รายได้จากงานและการค้าสำคัญกว่า ทำให้สมาชิกครอบครัวลดเวลาและแรงงาน ด้านค่านิยม ผู้คนมองวัฒนธรรมข้าวเชิงผลประโยชน์ บางส่วนเห็นพิธีกรรมดั้งเดิมเป็นการเสียเวลาและค่าใช้จ่าย ไม่ก่อผลทางเศรษฐกิจ (Huang, สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2566) ด้านข้ามรุ่น ผู้สูงอายุยึดถือแนวคิดดั้งเดิม คนวัยกลางคนโน้มเอียงเชิงปฏิบัติ ส่วนคนหนุ่มสาวประเมินจากมุมมองเศรษฐกิจ (Zhou, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2566)

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบความร่วมมือทางการเกษตรส่งผลให้ความสัมพันธ์การช่วยเหลือดั้งเดิมถูกปรับปรุงอย่างลึกซึ้ง จากการช่วยเหลือที่อิงสายเลือดและอารมณ์ไปสู่ความร่วมมือเชิงเหตุผลที่มุ่งผลประโยชน์ ในพื้นฐานความร่วมมือ เดิมอิงสายเลือด ที่ตั้ง และอารมณ์ ปัจจุบันเน้นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและประสิทธิภาพ เกษตรกรเลือกคู่ร่วมมือจากทักษะ ทรัพยากร และข้อมูลตลาด ในเนื้อหาความร่วมมือ เดิมครอบคลุมการผลิตและชีวิตประจำวัน ปัจจุบันเฉพาะทาง เน้นบริการเทคนิค การตลาด และการรวมทรัพยากร แม้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น แต่ลดความครอบคลุมของความสัมพันธ์ทางสังคม ในลักษณะความสัมพันธ์ ความร่วมมือสมัยใหม่ใช้สัญญาแทนการควบคุมทางศีลธรรม เพิ่มความเป็นมาตรฐาน แต่ลดความอบอุ่น (Cheng, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2566)

การพาณิชย์กรรมทางการเกษตรส่งผลให้บทบาทวัฒนธรรมพิธีกรรมข้าวดั้งเดิมลดลง การผลิตข้าวถูกกำกับด้วยตรรกะตลาด ด้านเวลา การผลิตเชิงพาณิชย์จัดตารางตามตลาดและประสิทธิภาพ ชัดแย้งกับเวลาพิธีกรรม ทำให้เกษตรกรละเลยพิธีกรรมดั้งเดิม ด้านการลงทุน ความคิดเชิงพาณิชย์ทำให้พิธีกรรมถูกมองผ่านต้นทุนและผลตอบแทน ชาวบ้านบางคนเห็นเป็นภาระต่อการผลิตและรายได้ ด้านความหมาย ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมจางลง คนรุ่นใหม่มองเพียงเป็นการแสดงหรือสินค้าท่องเที่ยว (Liu, สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2566)

2.2 ด้านการขาดตอนและความต่อเนื่องของการสืบทอดจากการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ข้ามรุ่น

การลดลงการมีส่วนร่วมทางการเกษตรของคนหนุ่มสาวคุกคามความต่อเนื่องการสืบทอดวัฒนธรรมข้าว ทำให้ใช้การสืบทอดเผชิญความเสี่ยงขาดตอน ด้านหลักการสืบทอด คนหนุ่มสาวออกไปทำงานนอกภาคเกษตร ทำให้โครงสร้างการสืบทอด “คนแก่สอน คนวัยกลางคนเรียน คนหนุ่มสาวรับ” ขาดคนหนุ่มสาว (Wu, สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2566) ด้านแรงจูงใจ แรงจูงใจในการเรียนรู้ของคนหนุ่มสาวลดลง เมื่อไม่ได้เลือกเกษตรเป็นอาชีพ ความกระตือรือร้นน้อยลง ด้านความทรงจำทางวัฒนธรรม การไม่เข้าร่วมของคนหนุ่มสาวทำให้ความทรงจำสูญหาย เนื้อหาสำคัญและมิติทางจิตวิญญาณอาจถูกลืมเพราะขาดผู้สืบทอด (Mo, สัมภาษณ์, 2 เมษายน 2566)

การเพิ่มขึ้นของระดับการศึกษาส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิธีการรับรู้วัฒนธรรมข้าว ทำให้วิธีการรับรู้เปลี่ยนจากประสบการณ์ตรงไปสู่การวิเคราะห์เชิงเหตุผล คนหนุ่มสาวที่รับการศึกษาสมัยใหม่มักให้ความสำคัญกับคุณค่าทางประวัติศาสตร์ หลักการวิทยาศาสตร์ และหน้าที่ทางสังคม แต่ลดความสนใจกับมิติทางจิตวิญญาณและอารมณ์ ระดับการศึกษาที่สูงขึ้นยังส่งเสริมการประเมินค่าใหม่ ทั้งการวิพากษ์ส่วนที่ถูกมองว่า “งมงาย” และการตระหนักถึงปัญญาเชิงนิเวศและค่านิยมทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้รูปแบบการสืบทอดต้องปรับตัวจากการถ่ายทอดแบบปากต่อปาก สู่การบูรณาการกับการศึกษาสมัยใหม่ (Wu, สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2566)



ความหลากหลายของการเลือกอาชีพส่งผลต่อการทำให้การปฏิบัติวัฒนธรรมข้าวอยู่ขอบ ทำให้การปลูกข้าวไม่ใช่วิถีหาเลี้ยงชีพหลักอีกต่อไป ความหลากหลายของอาชีพกระทบต่อการปฏิบัติวัฒนธรรมข้าวทั้งด้านเวลา พลังงาน และการลงทุน ผู้คนมองการปลูกข้าวเป็นงานเสริมหรืองานรอง ระดับการลงทุนลดลง ความถี่และความลึกของการปฏิบัติลดลง การมีส่วนร่วมเปลี่ยนไปสู่กิจกรรมที่มีประโยชน์ สนุกสนาน หรือเป็นเทศกาล มากกว่าการปฏิบัติประจำวัน อาชีพที่หลากหลายทำให้ผู้คนไม่ผูกพันกับเกษตรเพียงอย่างเดียว วัฒนธรรมข้าวจึงสูญเสียการสนับสนุนในฐานะอาชีพ และถูกยอมรับมากขึ้นในฐานะวัฒนธรรมหรือท้องถิ่น (Yang, สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2566)

การเคลื่อนไหวระหว่างเมืองและชนบทส่งผลต่อการบีบอัดพื้นที่การสืบต่อวัฒนธรรมข้าว ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวประชากรขนาดใหญ่ บีบอัดพื้นที่ทางกายภาพและทางสังคม ผลกระทบเกิดขึ้นหลายมิติ ด้านพื้นที่ทางกายภาพทำให้ศูนย์กลางการสืบทอดและสถานที่แยกกัน กระทั่งรูปแบบท้องถิ่นดั้งเดิม การสืบทอดที่ห่างจากนาข้าวลดประสิทธิภาพลง ด้านพื้นที่ทางสังคม เครือข่ายความสัมพันธ์ดั้งเดิมบางลง การติดต่อกับหมู่บ้านอ่อนแอ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่การสืบทอดต้องการลดลง ด้านโอกาสการสืบทอด กลายเป็นชั้นเล็กชั้นน้อย ขาดความต่อเนื่องและระบบ ทำให้เงื่อนไขดั้งเดิมไม่อาจตอบสนองได้ (Huang, สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2566)

2.3 ด้านการแทรกซึมและการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมสังคมภายนอก

การกำหนดทิศทางนโยบายรัฐบาลส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมข้าว มีบทบาทสำคัญผ่านการกำหนดนโยบาย การจัดสรรทรัพยากร และดำเนินโครงการ ด้านการสนับสนุนระบบ รัฐบาลกำหนดนโยบายอนุรักษ์เฉพาะ มอบสถานะทางกฎหมายและรับประกันเชิงระบบ ด้านการวางแผน ใช้การออกแบบระดับบนกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และเส้นทางดำเนินงาน ด้านการจัดสรรทรัพยากร มีการจัดสรรเงินทุนเฉพาะและสนับสนุนด้านวัตถุ ปรับปรุงเงื่อนไขการอนุรักษ์ ด้านข้อกำหนดมาตรฐาน แม้นโยบายสนับสนุน แต่ยังไม่เสนอข้อกำหนดที่สร้างความตึงเครียดกับการปฏิบัติดั้งเดิม จึงต้องแสวงหาสมดุล (Zhang, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2566)

การพัฒนาเศรษฐกิจตลาดส่งผลต่อการขับเคลื่อนการพาณิชย์กรรมวัฒนธรรมข้าว ขับเคลื่อนการทำให้วัฒนธรรมเป็นผลิตภัณฑ์และอุตสาหกรรม ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ความต้องการตลาดกระตุ้นให้เกิดการออกแบบและการตลาดสินค้าที่ผสมผสานองค์ประกอบวัฒนธรรมดั้งเดิม สัญลักษณ์วัฒนธรรมข้าวกลายเป็นองค์ประกอบทางการค้าสำคัญ ด้านอุตสาหกรรมบริการ เกิดอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น ประสพการณ์วัฒนธรรม การศึกษา และบริการเทคนิค ก่อรูปเป็นห่วงโซ่อุตสาหกรรม ทั้งสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและเป็นแพลตฟอร์มใหม่ในการสืบทอด ด้านผลกระทบทางวัฒนธรรม แม้อุตสาหกรรมซึ่งรายได้ แต่ก็ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อความแท้จริง เนื้อหาวัฒนธรรมบางส่วนถูกทำให้ง่ายลงหรือกลายเป็นสินค้าบริโภค (Zhou, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2566)

วิถีชีวิตสมัยใหม่แพร่หลายส่งผลต่อการแทนที่การปฏิบัติข้าวแบบดั้งเดิม มีผลกระทบการแทนที่อย่างเป็นระบบ เปลี่ยนจังหวะชีวิต ค่านิยม และรูปแบบพฤติกรรม ด้านจังหวะชีวิต จังหวะเร่งรีบของสังคมสมัยใหม่ขัดแย้งกับจังหวะตามฤดูกาลดั้งเดิม กระบวนการจัดสรรเวลาและการดำเนินชีวิต ประสิทธิภาพสูงสมัยใหม่สร้างความตึงเครียดกับจังหวะธรรมชาติของเกษตร ด้านค่านิยม วิถีชีวิตสมัยใหม่ส่งเสริมปัจเจกนิยม ลดทอนลัทธิรวมหมู่และจิตสำนึกชุมชน คนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับการเลือกส่วนบุคคลและการสำเร็จตนเองมากกว่าความรับผิดชอบร่วม ด้านรูปแบบการบริโภค การพาณิชย์กรรมสมัยใหม่แทนที่วิถีพึ่งพาตนเอง การซื้อสินค้าจากตลาดลดความจำเป็นของการผลิตเอง และลดทอนคุณค่าการปลูกข้าว (Chen, สัมภาษณ์, 7 เมษายน 2566)

การเกิดขึ้นของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมส่งผลต่อการส่งเสริมการปรับโครงสร้างใหม่การแสดงของวัฒนธรรมข้าว ขับเคลื่อนการเปลี่ยนจากการปฏิบัติการผลิตสู่การแสดงเพื่อการท่องเที่ยว ด้านรูปแบบการแสดง การท่องเที่ยวผลักดันให้การปฏิบัติดั้งเดิมถูกห่อหุ้มเป็นผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยว เพิ่มการมองเห็นและความน่าสนใจ แต่เปลี่ยนรูปแบบเดิม ด้านการเลือกเนื้อหา การท่องเที่ยวส่งเสริมการคัดเลือกองค์ประกอบที่มีการชมและประสบการณ์ ขณะที่กิจกรรมประจำวันถูกละเลย แม้จะช่วยเผยแพร่วัฒนธรรม แต่อาจทำให้การนำเสนอมีลำเอียง ด้านทิศทางการสืบทอด การท่องเที่ยวขยายการสืบทอดจากภายในไปสู่ภายนอก ผ่านการแสดงและการศึกษา ให้พลังขับเคลื่อนและแพลตฟอร์มใหม่ (Nong, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2566)



2.4 การปรับตัวเชิงรุกและการเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์ของวัฒนธรรมข้าว

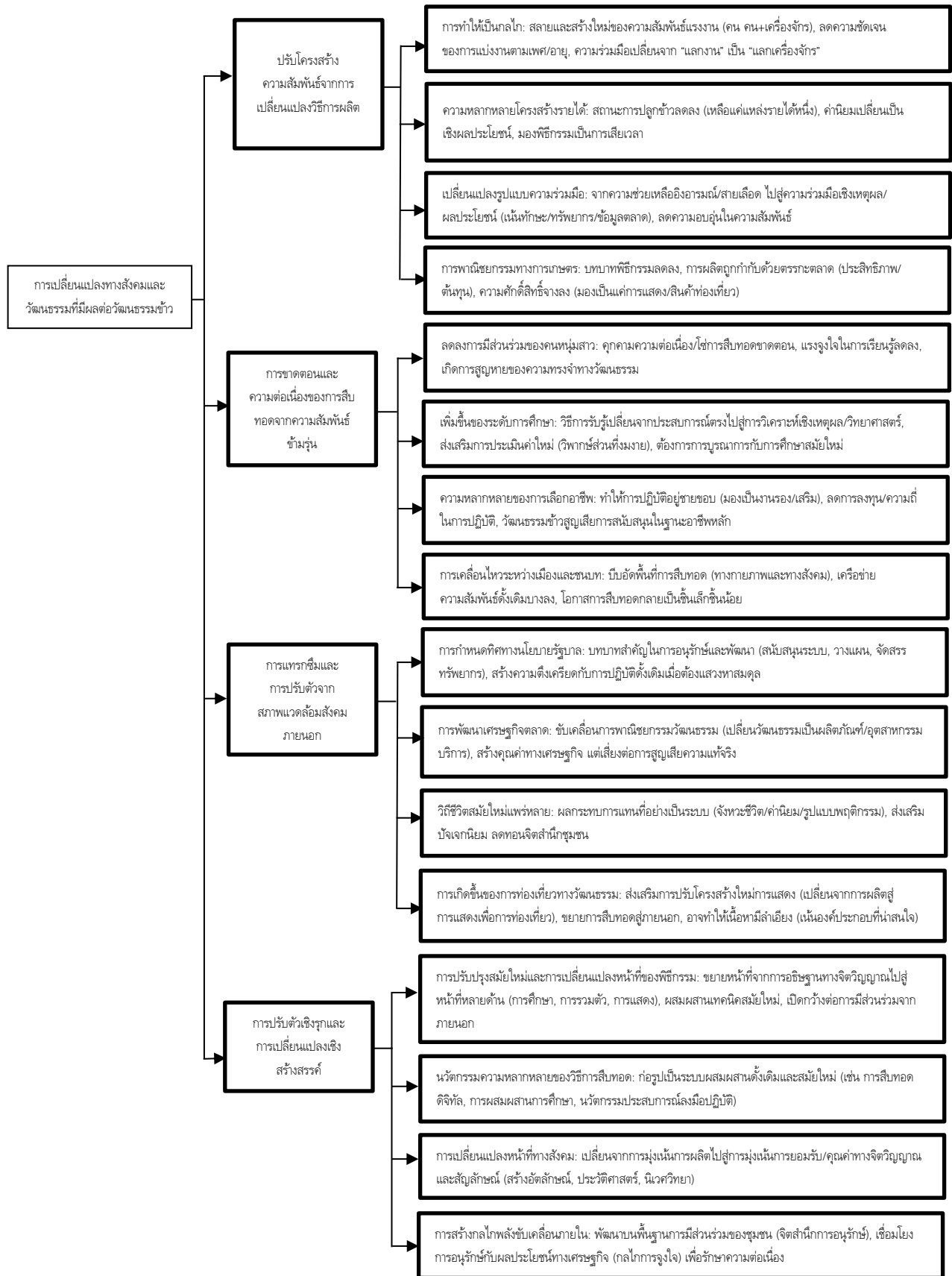
การปรับปรุงสมัยใหม่และการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของพิธีกรรมข้าวดั้งเดิม เผชิญแรงกระแทกของสมัยใหม่จึงดำเนินการปรับปรุงเชิงรุก ขยายจากกรอบพิธีฐานทางจิตวิญญาณไปสู่หน้าที่หลายด้าน เช่น การศึกษา การรวมตัวทางสังคม และการแสดงการท่องเที่ยว (Nong, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2566) เกิดการเปลี่ยนแปลงครอบคลุม ด้านรูปแบบ พิธีกรรมคงเนื้อหาหลัก แต่ผสมผสานเทคนิคและการแสดงสมัยใหม่ เพิ่มมิติการมองและการฟัง ด้านหน้าที่ พิธีกรรมขยายจากพิธีฐานทางศาสนาไปสู่การสืบทอดการศึกษา การแสดงวัฒนธรรม และการก่อสร้างชุมชน (Nong, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2566) ด้านการมีส่วนร่วม จากการปิดในชุมชนสู่การเปิดกว้าง ต้อนรับคนต่างพื้นถิ่นเข้าร่วม ขยายอิทธิพลและสร้างช่องทางใหม่ในการเผยแพร่วัฒนธรรม (Liu, สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2566)

นวัตกรรมความหลากหลายของวิธีการสืบทอดวัฒนธรรมข้าว บนพื้นฐานการสืบทอดดั้งเดิมได้ก่อรูปเป็นระบบผสมผสานที่รวมดั้งเดิมและสมัยใหม่ วิธีการสืบทอดมีลักษณะนวัตกรรมหลายด้าน ด้านการสืบทอดดิจิทัล ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสร้างแพลตฟอร์มออนไลน์ วิดีโอ และแอปพลิเคชัน ทำให้การสืบทอดทะลุข้อจำกัดของเวลาและพื้นที่ สนับสนุนการสืบทอดระยะไกล (Lu, สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2566) ด้านการผสมผสานการศึกษา นำเข้าสู่ระบบการศึกษาอย่างเป็นระบบ ทั้งในโรงเรียนและการศึกษาสังคม สร้างการรับประกันเชิงโครงสร้าง ด้านนวัตกรรมประสบการณ์ พัฒนารูปแบบที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมลงมือปลูกข้าวด้วยตนเอง เพิ่มความมีส่วนร่วมและประสิทธิผล โดยเฉพาะกับคนเมืองและคนรุ่นใหม่ (Wu, สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2566)

การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ทางสังคมของวัฒนธรรมข้าวจากการผลิตไปสู่การยอมรับ กำลังเปลี่ยนจากการมุ่งเน้นการผลิตไปสู่การมุ่งเน้นคุณค่าทางจิตวิญญาณและสัญลักษณ์ ด้านหน้าที่การผลิต เทคโนโลยีเกษตรสมัยใหม่และวิถีชีวิตใหม่ทำให้บทบาทการผลิตลดลง การปฏิบัติวัฒนธรรมข้าวกลายเป็นกิจกรรมเลือก ไม่ใช่ความจำเป็น ด้านหน้าที่การยอมรับ เพิ่มบทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ความผูกพันท้องถิ่น และความภูมิใจทางวัฒนธรรม ความหมายอยู่ที่มิติทางจิตวิญญาณและสัญลักษณ์ ด้านหน้าที่การศึกษา ขยายจากการถ่ายทอดทักษะไปสู่ค่านิยม ประวัติศาสตร์ และนิเวศวิทยา กลายเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ (Chen, สัมภาษณ์, 7 เมษายน 2566)

การสร้างกลไกพลังขับเคลื่อนภายในของการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมข้าว กำลังพัฒนาบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน การแบ่งปันผลประโยชน์ และการตื่นตัวทางวัฒนธรรม ด้านการพัฒนาหลัก เน้นการเสริมสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ของสมาชิกชุมชน ก่อเกิดเครือข่ายการกระทำอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นเอง ด้านกลไกการจูงใจ เชื่อมโยงการอนุรักษ์กับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สร้างแรงผลักดันให้ชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น (Luo, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2566) ด้านการยอมรับคุณค่า ใช้การศึกษาและประสบการณ์ตรงเสริมความลึกซึ้งของการตระหนักรู้วัฒนธรรมข้าว จนเกิดการตื่นตัวทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นแกนหลัก (Zhang, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2566) ด้านการปรับตัวข้ามรุ่น วัฒนธรรมข้าวแสวงหาความสมดุลระหว่างการสืบทอดดั้งเดิมกับนวัตกรรมเพื่อสอดคล้องความต้องการคนรุ่นใหม่ และรักษาความต่อเนื่องของการสืบทอด (กลุ่มสนทนา, 9 เมษายน 2566)

ผลการวิจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อวัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วงในมณฑลยูนนาน สามารถเขียนเป็นภาพได้ดังนี้



ภาพที่ 3 ผลการวิจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อวัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วงในเขตชลประทาน



อภิปรายผลการวิจัย

1. แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมในวัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วงในมณฑลยูนนาน

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ครอบครัวยุคใหม่กำลังเปลี่ยนจากครอบครัวหลายรุ่นสู่ครัวเรือนแกนกลาง บทบาทของเยาวชนส่วนใหญ่ถูกผลักไปอยู่ชายขอบ ขณะที่ผู้หญิงและเยาวชนเริ่มมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมากขึ้น การปกครองชุมชนสะท้อนรูปแบบพหุนิยมผ่านคณะกรรมการหมู่บ้าน สหกรณ์การเกษตร และบุคคลสำคัญดั้งเดิม เครือข่ายความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมยังคงดำรงอยู่ควบคู่กับกลไกสมัยใหม่ เช่น การถ่ายทอดเทคโนโลยีและการรวมกลุ่มเชิงเศรษฐกิจ

จากมุมมองแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการทำนาในครอบครัว ผลการวิจัยแสดงให้เห็นลักษณะองค์กรแบบลำดับชั้นที่มีการแบ่งงานระหว่างรุ่นที่ชัดเจน โครงสร้างอำนาจที่ซับซ้อน และระบบการถ่ายทอดความรู้ที่สมบูรณ์ แต่มีแนวโน้มการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ ที่ลดลงอย่างชัดเจน ลักษณะนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural Functionalism) ของ ทัลคอตต์ พาร์สันส์ (Parsons, T., 1902-1979) ที่ชี้ให้เห็นว่าครอบครัวมีหน้าที่สืบต่อรูปแบบวัฒนธรรม (Pattern Maintenance) (Parsons, 1951) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Liang (2006, p. 4) ได้ศึกษาเรื่องการบูรณาการของวัฒนธรรมข้าวต่อโครงสร้างทางสังคม แต่แตกต่างกับงานวิจัยของ Liang (2006, p. 5) ได้ศึกษาเฉพาะด้านบทบาทดั้งเดิม โดยงานนี้สร้างประเด็นใหม่เกี่ยวกับการปรับบทบาททางเพศและการกระจายอำนาจที่เพิ่มขึ้นภายใต้แรงกดดันของสังคมสมัยใหม่

จากมุมมองแบบแผนเครือข่ายสังคมด้านการทำนาในระดับหมู่บ้าน ผลการวิจัยแสดงให้เห็นโครงสร้างอำนาจคู่ขนานระหว่างระบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ อำนาจของคณะกรรมการหมู่บ้านและสหกรณ์การเกษตรผสมกับอำนาจดั้งเดิมของผู้นำท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการจัดการเชิงพหุนิยม ลักษณะนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีความไม่ลงรอยเชิงโครงสร้าง (Structural Strain Theory) ของ โรเบิร์ต เค. เมอร์ตัน (Merton, R. K., 1910-2003) ที่อธิบายว่าความไม่ลงรอยระหว่างโครงสร้างกับค่านิยมสามารถนำไปสู่กลไกการปรับตัว (Merton, 1938, pp. 672-682) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wang (2013, p. 115) ได้ศึกษาเรื่องกลไกการปรับตัวของสถาบันในสังคมการปลูกข้าว ขณะเดียวกัน การศึกษานี้ยังแตกต่างกับงานวิจัยของ Wang (2013, p. 116) ได้ศึกษาเพียงสถาบันดั้งเดิม แต่การวิจัยนี้สร้างประเด็นใหม่เกี่ยวกับบทบาทของสหกรณ์การเกษตรในการเป็นตัวเชื่อมระหว่างอำนาจดั้งเดิมกับอำนาจสมัยใหม่

จากมุมมองแบบแผนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิบัติวัฒนธรรมข้าว ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงการแบ่งชั้นการเข้าร่วมพิธีกรรม การสืบทอดแบบต้นแบบ และกลไกการเรียนรู้แบบโต้ตอบ การมีส่วนร่วมเชิงลำดับชั้นนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างทางสังคมของ เอมีล ดุร์ไคม์ (Durkheim, E., 1858-1917) ที่ชี้ว่าพิธีกรรมเป็นกลไกสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (Durkheim, 1893) และ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Huang (2018, p. 128) ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของพิธีกรรมจากการขอพรเพื่อการผลิตไปสู่การแสดงออกทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม งานนี้ สร้างประเด็นใหม่คือกลไก “การหมุนเวียนเอกลักษณ์” (Identity Cycling Mechanism) ที่แสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติซ้ำช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเอกลักษณ์และกระตุ้นการปฏิบัติต่อเนื่อง

2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อวัฒนธรรมข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์จ้วงในมณฑลยูนนาน

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจและการนำเครื่องจักรมาใช้ทำให้รูปแบบการผลิตเปลี่ยนไป ส่งผลให้ความสัมพันธ์แรงงานและความร่วมมือดั้งเดิมถูกปรับโครงสร้างใหม่ ในขณะที่พิธีกรรมข้าวแม้ยังคงแก่นแท้ แต่มีการปรับรูปแบบและบูรณาการสมัยใหม่ นอกจากนี้ การสืบทอดวัฒนธรรมเผชิญความเสี่ยงขาดตอนเพราะเยาวชนออกไปทำงานนอกภาคเกษตร อย่างไรก็ตาม กลับพบโอกาสใหม่ผ่านการศึกษาสมัยใหม่ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งแสดงให้เห็นการปรับตัวเชิงสร้างสรรค์ของวัฒนธรรมข้าว

ด้านการปรับโครงสร้างใหม่ของความสัมพันธ์จากการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตทางการเกษตร การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตทางการเกษตรส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในวัฒนธรรมข้าว โดยเกิดการปรับโครงสร้างใหม่ของความสัมพันธ์แรงงาน การกระทบต่อการยอมรับค่านิยม การทำให้ความสัมพันธ์การช่วยเหลือเป็นไปตามเหตุผล และการลดบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมอย่างครอบคลุม การปรับโครงสร้าง



แรงงานสะท้อนให้เห็นกระบวนการที่เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาทดแทนแรงงานดั้งเดิม ผลการวิจัยสอดคล้องกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมของ วิลเลียม เอฟ. อ็อกเบิร์น (Ogburn, W. F., 1886-1959) ที่อธิบายถึง “Cultural Lag” (ความล่าช้าทางวัฒนธรรม) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ มักปรับตัวช้ากว่าวัฒนธรรมวัตถุ (Ogburn, 1922) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Chen (2016, p. 110) และ Huang (2018, p. 128) ได้ศึกษาเรื่องผลกระทบของเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ต่อวิธีการผลิต แต่แตกต่างกับงานวิจัยของ Chen (2016, p. 110) และ Huang (2018, p. 128) ได้ศึกษาเพียงประเด็นเทคโนโลยี โดยงานนี้สร้างประเด็นใหม่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงจาก “แลกรางงาน” ไปสู่ “แลกรื่องจักร”

ด้านการขาดตอนและความต่อเนื่องของการสืบทอดจากการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ข้ามรุ่น การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ข้ามรุ่นส่งผลกระทบต่อการสืบทอดวัฒนธรรมข้าม โดยเกิดการคุกคามต่อความต่อเนื่องของการสืบทอด การทำให้วิธีการรับรู้เป็นไปตามเหตุผล การทำให้การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติอยู่ขอบ และการบีบอัดพื้นที่การสืบทอดอย่างขาดตอน การขาดตอนของการสืบทอดสะท้อนให้เห็นปัญหาการถ่ายทอดวัฒนธรรมในสังคมที่มีการเคลื่อนไหวสูง สอดคล้องกับทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านจากสังคมพื้นบ้านสู่สังคมเมือง (Folk Society to Urban Society) ของ โรเบิร์ต เรดฟิลด์ (Redfield, R., 1897-1958) อธิบายถึงกระบวนการที่สังคมพื้นบ้านซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและมีวัฒนธรรมร่วมกันสูง ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมืองที่ซับซ้อน มีความแตกต่างทางอาชีพ การแข่งขัน และการสูญเสียความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม (Cultural Continuity) (Redfield, 1947, pp. 293-308) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Long (2009, p. 20) ได้ศึกษา ผลกระทบของการอพยพต่อการสืบทอดพิธีกรรมดั้งเดิม แตกต่างกับงานวิจัยของ Long (2009, p. 105) ได้ศึกษา เฉพาะผลกระทบจากการอพยพ งานนี้สร้างประเด็นใหม่ ได้แก่ การมีส่วนร่วมเชิงชายขอบของคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นการขยายความเข้าใจจากการมองเพียงการไม่มีส่วนร่วมไปสู่การวิเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมที่ซับซ้อน

ด้านการแทรกซึมและการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมสังคมภายนอก การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมสังคมภายนอกส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมข้าม โดยเกิดการสร้างรูปด้วยนโยบาย การขับเคลื่อนด้วยสินค้า การแทนที่ด้วยวิถีชีวิต และการปรับโครงสร้างใหม่ด้วยการท่องเที่ยวอย่างครอบคลุม กระบวนการแทรกซึมของปัจจัยภายนอกสะท้อนให้เห็นแรงกดดันจากการพัฒนาเศรษฐกิจและการทันสมัยมาจากแนวคิดของ เอเวอเรตต์ เอ็ม. โรเจอร์ส (Rogers, E. M., 1931-2004) เกี่ยวกับ การแพร่กระจายของนวัตกรรม (Diffusion of Innovations) ที่แสดงให้เห็นกระบวนการยอมรับสิ่งใหม่ในสังคม โดยทฤษฎีนี้อธิบายว่าการยอมรับนวัตกรรมเกิดขึ้นผ่านขั้นตอนการรับรู้ การโน้มน้าวใจ การตัดสินใจ การนำไปใช้ และการยืนยัน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม และโครงสร้างการสื่อสารภายในชุมชน (Rogers, 1962) สอดคล้องกับการวิเคราะห์ของ Huang (2019, p. 160) เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงคุณค่าทางวัฒนธรรมให้ทันสมัยผ่านการบูรณาการการท่องเที่ยววัฒนธรรม การวิจัยนี้มีส่วนช่วยอธิบายกลไกของการ “สร้างรูปทางวัฒนธรรม” (Cultural Shaping) โดยนโยบายรัฐ ซึ่งเป็นมิติใหม่ที่แสดงให้เห็นบทบาทของรัฐในการกำหนดทิศทางวัฒนธรรม

ด้านการปรับตัวเชิงรุกและการเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์ของวัฒนธรรมข้าม การปรับตัวเชิงรุกของวัฒนธรรมข้ามนำเสนอลักษณะการเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์ โดยมีการปรับปรุงพิธีกรรมให้เป็นหน้าที่ การทำให้วิธีการสืบทอดหลากหลาย การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ทางสังคม และการทำให้กลไกการอนุรักษ์เกิดขึ้นจากภายใน การปรับตัวเชิงสร้างสรรค์สะท้อนให้เห็นความสามารถของวัฒนธรรมในการดำรงอยู่ผ่านการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างสังคม (Structuration Theory) ของ อันโทนี กิดเดนส์ (Giddens, A., 1938-ปัจจุบัน) ที่เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและการกระทำ โดยทฤษฎีนี้อธิบายว่า “โครงสร้าง” และ “การกระทำของมนุษย์” มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาและสร้างซึ่งกันและกัน (Giddens, 1984) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Qu (2020, p. 8) ได้ศึกษาการสืบทอดยีนวัฒนธรรมข้ามจากตำนานและพิธีกรรม ซึ่งสะท้อนว่าการปรับตัวของวัฒนธรรมเกิดขึ้นบนรากฐานของความต่อเนื่องทางสัญลักษณ์และพิธีกรรม การศึกษานี้แตกต่างกับงานวิจัยของ Qu (2020, p. 8) ได้ศึกษา เฉพาะกระบวนการสืบทอดเชิงสัญลักษณ์ แต่ไม่ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงหน้าที่โดยตรง งานวิจัยนี้จึงมีการเสนอแนวคิดใหม่เกี่ยวกับ “การเปลี่ยนแปลงหน้าที่เชิงสร้างสรรค์” (Creative Functional Transformation) ซึ่งเป็นการสร้างประเด็น



ใหม่ ว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมสามารถขยายหน้าที่จากดั้งเดิมไปสู่บริบทใหม่ได้โดยไม่สูญเสียแก่นแท้ ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับทฤษฎีการปรับตัวของระบบสังคม (Social System Adaptation Theory) ของ ทัลคอตต์ พาร์สันส์ (Parsons, T., 1902-1979) ที่อธิบายการปรับตัวของระบบทางสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการใหม่ ซึ่งช่วยยืนยันความสามารถของวัฒนธรรมข้าวในการคงอยู่ท่ามกลางพลวัตของสังคม (Parsons, 1951)

การวิจัยนี้มีส่วนช่วยเติมเต็มความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในบริบทเฉพาะของวัฒนธรรมข้าวชาวจ้วง โดยแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงไม่ใช่กระบวนการเชิงเส้นตรง แต่เป็นกระบวนการที่มีการเจรจาต่อรองระหว่างการต้องการรักษาเอกลักษณ์และการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมใหม่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นพลวัตความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยที่พบการขาดตอนของการสืบทอดข้ามรุ่นและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม มีข้อเสนอแนะดังนี้ ประการแรก ควรสร้างกลไกการสืบทอดแบบบูรณาการโดยพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาการทำนา ควบคู่กับการจัดกิจกรรมประเพณีที่ดึงดูดเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ประการที่สอง ควรพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงการอนุรักษ์กับการสร้างรายได้ของชุมชนผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น โฮมสเตย์เกษตรกรรม หรือผลิตภัณฑ์มูลค่าเพิ่มจากข้าวพันธุ์พื้นเมือง เพื่อสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่สนใจวัฒนธรรมข้าว ประการที่สาม ควรเสริมสร้างบทบาทของสหกรณ์การเกษตรให้เป็นพื้นที่เชื่อมโยงค่านิยมดั้งเดิมกับสมัยใหม่ โดยจัดกิจกรรมที่ผสมผสานการถ่ายทอดเทคโนโลยีกับภูมิปัญญาดั้งเดิม และประการสุดท้าย ควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐบาล สหกรณ์การเกษตร องค์กรทางสังคม สถาบันการศึกษา และชุมชนท้องถิ่น เพื่อพัฒนานโยบายที่สอดคล้องกับบริบทจริงของชุมชน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาในอนาคตควรมุ่งเน้นหลายประเด็นสำคัญ ได้แก่ การศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทและพลวัตทางเพศภาวะในวัฒนธรรมข้าวภายใต้บริบทสังคมสมัยใหม่ การดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อพัฒนารูปแบบการสืบทอดที่ตอบโจทย์ความต้องการจริง นอกจากนี้ ควรศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกันเพื่อทำความเข้าใจการสร้างสรรค์ระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม รวมถึงการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงหน้าที่เชิงสร้างสรรค์ของพิธีกรรมข้าว ควรมีการประเมินผลนโยบายรัฐในระดับจุลภาคเพื่อระบุข้อจำกัดที่ควรปรับปรุง และการศึกษาเปรียบเทียบข้ามพรมแดนกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อสร้างองค์ความรู้เพื่อการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

รายการอ้างอิง

- ประคอง นิมมานเทมินท์, ยรรยง จิระนคร, ศิราพร ณ ถลาง, และสุภัฏญา สุจฉายา. (2544). *วัฒนธรรมข้าวของชนชาติไท: ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง* (รายงานผลการวิจัย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เมฆฉม สอดส่องกฤษ. (2556). *การจัดทำฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยลุ่มน้ำโขง: กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศจีนตอนใต้* (ยูเนี่ยน และกวาสลี) *ต้นสายอารยธรรมลุ่มน้ำโขง*. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- Chen, G. (2016). On Zhuang nationality's traditional festival customs and the contemporary changes in Yunnan province: A folk survey to Zhuang nationality festivals in Fayi village, Luxi County. *Journal of Guangxi Teachers Education University (Philosophy and Social Sciences Edition)*, 2016(2), 106-112.



- Durkheim, E. (1893). *The division of labor in society*. Free Press.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. University of California Press.
- Hu, J. (2021). Research on the inheritance and development of excellent traditional culture of Guangxi Zhuang nationality during the 13th five-year plan period. *Journal of Guangxi University for Nationalities (Philosophy and Social Science Edition)*, 2, 66-72.
- Huang, R. (2018). A study on the social functions and changes of traditional Zhuang festivals: Part I of the study on the cultural innovation of traditional Zhuang festivals. *Guangxi National Studies*, 6, 122-130.
- Huang, R. (2019). Research on the basic path of cultural innovation of Zhuang traditional festivals: Study on the innovation of Zhuang traditional festival culture. *Guangxi Nationality Research*, 2019(3), 159-165.
- Huang, W., & Teng, F. (2021). The archetypal beauty of Zhuang folk animal worship. *Journal of Guangxi Education Institute*, 2021(1), 9-13.
- Li, X. (2014). Analysis of the social functions of Zhuang traditional festival culture: Taking Bayao Village and Banpeng Village as examples. *Chinese National Expo*, 101, 42-43.
- Liu, Y. (2020). Zhuang banyan tree worship and its contemporary value. *Journal of Guangxi Normal University for Nationalities*, 37(5), 27-32.
- Liang, T. (2006). Rice culture and social development of the Zhuang people. *Journal of Wenshan Teachers College*, 19(3), 1-5.
- Long, F. (2009). The worship of the cattle and its totem adoring of the Zhuang nationality in Yunnan. *Journal of Wenshan Teachers College*, 22(3), 19-23.
- Long, K. (2009). Ritual change and rural community integration: A case study of dragon worship rituals in Ake Village, Guangnan County. *Xinjiang Social Sciences*, 2, 102-107.
- Merton, R. K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672-682.
- Ogburn, W. F. (1922). *Social change with respect to culture and original nature*. B.W. Huebsch.
- Parsons, T. (1951). *The social system*. Free Press.
- Qin, N. (1999). The theory of "Na" cultural circle. *Guangxi Ethnic Studies*, 4, 40-47.
- Qu, Y. (2020). A comparative study of Zhuang and Dai rice culture myths and folk beliefs in the "Na" cultural circle. *Journal of Guangxi Normal University for Nationalities*, 37(2), 5-10.
- Redfield, R. (1947). The folk society. *American Journal of Sociology*, 52(4), 293-308.
- Rogers, E. M. (1962). *Diffusion of innovations*. Free Press.
- Spencer, H. (1876). *The principles of sociology*. Williams and Norgate.
- Tylor, E. B. (1871). *Primitive culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art, and custom*. John Murray.
- Ueyama, S., & Watanabe, T. (1985). *Rice culture: Development of tropical rainforest culture*. University of Tokyo Press.
- Wang, Y. (2013). Adaptive mechanisms of institutions in rice cultivation society. *Chinese Anthropological Journal*, 25(3), 112-120.



Xu, X. (2007). On landscape and humanities: A brief discussion of rice culture of Wenshan Zhuang nationality. *Journal of Wenshan Teachers College*, 20(2), 29-32.

Yuan, Y. (2020). The essence of Ouluo culture: Rice-planting culture. *Guangxi Jiaoyuxueyuan Xuebao*, 4(168), 1-6.